

Základné oblasti vplyvu Európskej únie na rastový potenciál regiónov Slovenska

Pavol KÁRÁSZ*

Main Spheres of the European Union Influence on the Growth Potential of Slovakia's Regions

Abstract

The aim of the article is a contribution to creation of knowledge about the growth potential of Slovakia's regions, respect to influence of EU's structural support on this potential. Realization starts from description of main specifics of the region's growth potential and quantification of indicators enabling its more detailed evaluation. Special attention paid to basic characteristics of human and fixed capital and their position in the framework of insufficient utilization of the region's growth potential in actual development of the economy. In continuation to this situation are presented main spheres of regional development's support in the beginning years of Slovakia's membership in the EU. These are determined, in one hand, by effort for better utilization of the region's growth potential in the present programming period and, in other hand, by labour for creation of more favourable conditions for further development of Slovakia's regions in the next EU programming period.

Keywords: *growth potential of region, human capital, fixed capital, Slovakia's EU membership*

JEL Classification: R11

Úvod

Rastový potenciál regiónu (ide o ekonomický rast) je determinovaný množstvom a kvalitou ľudského a fixného kapitálu a úrovňou vzťahov určujúcich ich spolupôsobenie, ako aj prírodným bohatstvom a infraštruktúrou, ktoré sa v regióne nachádzajú. Rastový potenciál je rozhodujúcim faktorom rozvojových možností regiónu a determinantom životnej úrovne jeho obyvateľstva.

* Dr. Pavol KÁRÁSZ, CSc., Prognostický ústav SAV, Šancová 56, 811 05 Bratislava 1;
e-mail: pk1@ftp.sk

Východiskom súčasného stavu rastového potenciálu regiónov¹ Slovenska boli proporcie vyprofilované v období centrálného plánovania. Tie sa od roku 1989 prispôsobujú podmienkam trhu. Ako doterajší vývoj ukazuje, toto prispôsobovanie nie je jednoduché, a ani rýchle. Bolo spojené tak s problémami mikroekonomickej adaptácie a vysokej nezamestnanosti, ako aj s problémami vytvárania rovnovážneho a stabilného makroekonomického prostredia.

Rastový potenciál regiónu je východiskom všetkých jeho rozvojových zámerov. Čo najdokonalejšie zmapovanie existujúceho stavu rastového potenciálu a prognóza jeho očakávaného vývoja v budúcnosti je rozhodujúcim faktorom úspešnosti tak každej koncepcie a plánu rozvoja regiónu, ako aj projektu a programu, prostredníctvom ktorého sa tento rozvoj realizuje.

Zámerom článku je prispieť k tvorbe poznatkov o rastovom potenciáli regiónov Slovenska s osobitným zreteľom na vplyv štrukturálnej pomoci Európskej únie na tento potenciál.

Východiskom je charakteristika základných špecifik rastového potenciálu regiónov a kvantifikácia ukazovateľov naznačujúcich jeho doterajšie využitie. Na toto východisko nadväzuje identifikácia hlavných oblastí podpory regionálneho rozvoja v programovacom období 2004 – 2006 vrátane charakteristiky očakávaných výsledkov a ich významu pre ďalší rozvoj ekonomiky.

1. Základné špecifiká rastového potenciálu

Aktivizácia, resp. využitie rastového potenciálu regiónu závisí od viacerých faktorov. Okrem dopytu sú to predovšetkým ekonomicko-technické parametre výrobných zariadení alokovaných v regióne, konkurencieschopnosť ich potenciálnej produkcie, kvalita a dostupnosť pracovnej sily a pod. Úroveň tohto potenciálu a stupeň jeho využitia sa priamo odrzkadľujú v ekonomickej výkonnosti regiónu.² Príčinou nízkej ekonomickej výkonnosti regiónu nemusí byť iba nízka úroveň jeho rastového potenciálu. Môže sa stať, že rastový potenciál regiónu je síce významný, ale jeho využitie je iba čiastočné.³

Východiskovú orientáciu o pozícii jednotlivých regiónov, z hľadiska možnosti formovania ich rastového potenciálu v rámci ekonomiky Slovenska, poskytuje graf na obrázku 1.

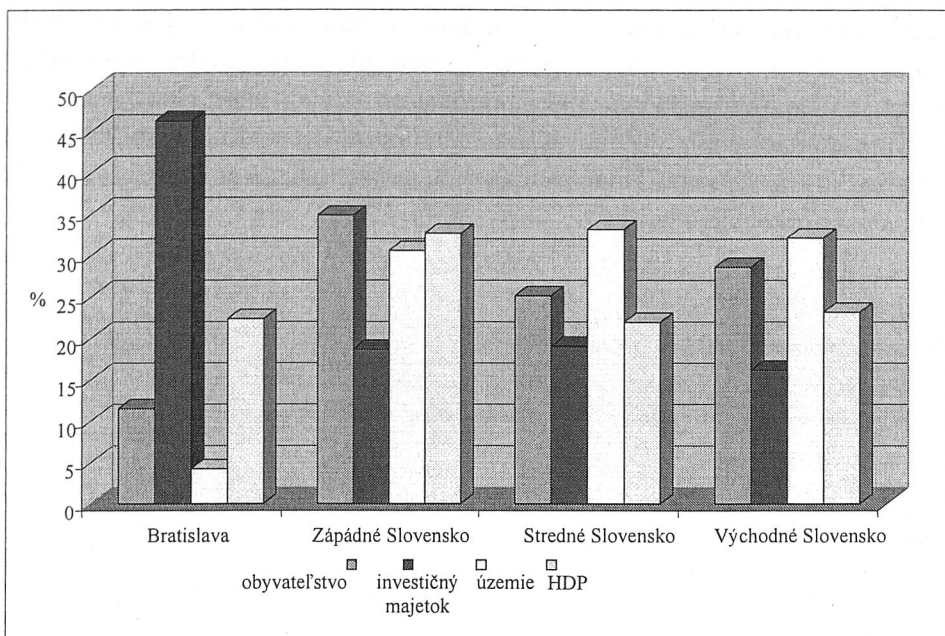
¹ Ide o rozlišováciu úrovní regiónov danú NUTS II, kde: región Bratislava = Bratislavský kraj; región západné Slovensko = Trnavský + Trenčiansky + Nitriansky kraj; región stredné Slovensko = Banskobystrický + Žilinský kraj; región východné Slovensko = Prešovský + Košický kraj.

² Obyčajne vyjadreného prostredníctvom HDP na obyvateľa vytvoreného v regióne.

³ Napríklad: výrobné kapacity, ktorých potenciálna produkcia je nekonkurencieschopná; veľký počet ekonomicky aktívneho obyvateľstva, ktoré je nezamestnané a pod.

Obrázok 1

Podiel regiónov NUTS II na obyvateľstve, území, investičnom majetku a HDP

Poznámka: V grafe uvedené hodnoty boli vypočítané na základe príslušných kumulatívnych hodnôt ukazovateľov za obdobie 1995 – 2001.

1.1. Ľudský kapitál

Z hľadiska rastového potenciálu regiónu je ľudský kapitál vo všeobecnosti daný ponukou práce v regióne. Jej úroveň je dôsledkom demografického vývoja. Charakteristickou črtou rastu ponuky práce je rast počtu obyvateľov, ktorí reálne vstupujú na trh práce. Určitú súhrnnú charakteristiku ponuky práce predstavuje *miera ekonomickej aktivity obyvateľstva*. Jej vývoj popisuje formovanie vzájomného vzťahu medzi ekonomicky aktívnym obyvateľstvom a obyvateľstvom v produktívnom a poproduktívnom veku. Hodnoty tohto ukazovateľa za jednotlivé regióny Slovenska obsahuje tabuľka 1.

Tabuľka 1

Miera ekonomickej aktivity obyvateľstva podľa regiónov (v %)

Región NUTS II	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Bratislavský	65.5	65.6	65.3	64.8	63.8	63.8
Západné Slovensko	58.7	58.2	59.0	60.1	59.3	59.9
Stredné Slovensko	60.0	60.2	60.0	60.7	60.5	60.1
Východné Slovensko	58.3	59.6	59.8	59.8	59.5	59.6
SR spolu	59.7	60.0	60.3	60.8	60.2	60.3

Poznámka: Miera ekonomickej aktivity obyvateľstva – ekonomicky aktívne obyvateľstvo/obyvateľstvo v produktívnom a poproduktívnom veku. Výpočet na podklade ukazovateľov ŠÚ SR.

Dominujúcou črtou slovenského trhu práce je nedostatočné využitie ľudského kapitálu. Je to dané tým, že ponuka práce dlhodobo výrazne prevyšuje dopyt po práci. Táto skutočnosť platí aj napriek tomu, že za posledné roky sa zaznamenal nárast v oblasti zamestnanosti. Medzi základné globálne charakteristiky využitia ľudského kapitálu patrí *miera nezamestnanosti*. Vývoj tohto ukazovateľa predstavuje súhrnný popis vývoja vzťahu medzi nezamestnanými a ekonomicky aktívnym obyvateľstvom. Hodnoty miery nezamestnanosti za jednotlivé regióny Slovenska obsahuje tabuľka 2.

Tabuľka 2

Miera nezamestnanosti podľa regiónov (v %)

Región NUTS II	1998	1999	2000	2001	2002	2003
<i>Bratislavský</i>	5.7	7.3	7.2	8.4	8.6	6.9
<i>Západné Slovensko</i>	10.4	14.1	17.6	18.5	17.4	15.8
<i>Stredné Slovensko</i>	11.5	18.4	20.2	20.6	21.2	20.4
<i>Východné Slovensko</i>	17.3	21.1	23.8	23.6	22.1	21.7
<i>SR spolu</i>	11.9	16.2	18.6	19.1	18.5	17.4

Poznámka: Ide o mieru nezamestnanosti vypočítanú na podklade ukazovateľov z Výberového zisťovania pracovných síl. Miera nezamestnanosti – nezamestnaní/ekonomicky aktívne obyvateľstvo. Výpočet na podklade ukazovateľov ŠÚ SR.

1.2. Fixný kapitál

Hlavným ukazovateľom fixného kapitálu alokovaného v regióne je *kapitálová vybavenosť regiónu*. Je daná objemom investičného majetku, ktorý pripadá na jedného obyvateľa. Ide o ukazovateľ vyjadrujúci predpoklady na tvorbu produkcie a poskytovanie služieb na území regiónu. Treba si však uvedomiť, že „produkčná schopnosť“ regiónu v konečnom dôsledku nezávisí iba od objemu fixného kapitálu, ale aj od jeho ďalších, najmä kvalitatívnych charakteristík (patrí sem štruktúra, vek, technicko-ekonomické parametre a pod.). Hodnoty kapitálovej vybavenosti za jednotlivé regióny Slovenska obsahuje tabuľka 3.

Tabuľka 3

Kapitálová vybavenosť regiónov (v tis. Sk)

Región NUTS II	1998	1999	2000	2001	2002	2003
<i>Bratislavský</i>	1 586.8	1 734.9	1 921.4	2 098.2	2 339.7	2 558.4
<i>Západné Slovensko</i>	197.1	219.4	257.3	274.9	312.9	341.1
<i>Stredné Slovensko</i>	297.6	313.6	360.6	389.7	418.2	455.8
<i>Východné Slovensko</i>	223.0	219.0	251.9	267.3	300.6	327.3
<i>SR spolu</i>	388.9	416.1	471.7	504.7	561.8	613.1

Poznámka: Kapitálová vybavenosť – investičný majetok (obstarávacía cena k 31. 12.)/obyvateľstvo (k 31. 12.). Výpočet na podklade ukazovateľov ŠÚ SR.

Objem a kvalita fixného kapitálu v regióne je daná objemom a charakterom investícií alokovaných v regióne. Základný obraz o formovaní *objemu investícií* v kontexte tvorby HDP v regióne vyjadruje vývoj miery investícií, ktorý uvádzame v tabuľke 4.

Tabuľka 4

Miera investícií podľa regiónov (v %)

Región NUTS II	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Bratislavský	35.4	31.7	33.7	34.7	32.7	30.2
Západné Slovensko	38.1	32.0	27.0	30.2	28.7	27.3
Stredné Slovensko	37.0	27.2	21.4	23.0	22.1	20.4
Východné Slovensko	34.4	27.7	24.2	26.7	25.5	24.4
SR spolu	36.4	29.9	26.7	28.8	27.4	25.8

Poznámka: Miera investícií – tvorba hrubého fixného kapitálu / HDP (všetko v bežných cenách). Výpočet na podklade ukazovateľov ŠÚ SR.

Dôležitým aspektom formovania fixného kapitálu v regióne sú *priame zahraničné investície* (PZI). Doterajšie skúsenosti ukazujú, že predstavujú významný faktor tak zvýšenia exportnej výkonnosti a tvorby nových pracovných príležitostí, ako aj prírlevu nových technológií a rastu konkurencieschopnosti. Základnú informáciu o vývoji v oblasti PZI na úrovni regiónov poskytujú ukazovatele uvedené v tabuľke 5.

Tabuľka 5

Priame zahraničné investície na obyvateľa podľa regiónov (v tis. Sk)

Región NUTS II	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Bratislavský	77.1	92.5	160.6	242.4	363.2	417.1
Západné Slovensko	7.4	9.9	11.2	13.3	14.9	24.2
Stredné Slovensko	5.1	6.0	10.3	13.6	16.4	18.6
Východné Slovensko	6.6	7.8	27.7	27.6	22.9	26.3
SR spolu	14.6	17.7	32.8	43.0	56.4	67.2

Poznámka: Priame zahraničné investície na obyvateľa – stav PZI k 31. 12. / obyvateľstvo (k 31. 12.). Výpočet na podklade ukazovateľov NBS a ŠÚ SR.

1.3. Potenciálny produkt

Doterajší vývoj ekonomiky sa odrazil aj v miere využitia rastového potenciálu regiónov. Bolo to dané jednak rastom nezamestnanosti, ale svoju úlohu zohrali aj výrobné kapacity (v prevažnej miere vytvorené v období centrálného plánovania), pre produkciu ktorých sa „stratil“ trh, alebo sa stali nekonkurencieschopnými. Takže HDP dosahované na úrovni regiónov bolo podstatne menšie než potenciálna hodnota tohto ukazovateľa.

Potenciálnym HDP sa rozumie taká hodnota tohto ukazovateľa, ktorá by sa dosiahla v prípade plného využitia disponibilných výrobných faktorov (pracovná sila, fixný kapitál – investičný majetok).

Hodnota potenciálneho HDP v regióne závisí od:

- výrobných faktorov nachádzajúcich sa v regióne,
- úrovne vzťahov určujúcich ich spolupôsobenie vzhľadom na tvorbu HDP.

Medzi kľúčové ukazovatele vyjadrujúce úroveň vzťahov uvedeného typu patrí predovšetkým: kapitálová vybavenosť práce, účinnosť fixného kapitálu a produktivita práce.

Kapitálová vybavenosť práce predstavuje objem fixného kapitálu pripadajúceho na jedného pracovníka. Formálne možno tento vzťah vyjadriť:

$$vim = im / pr \quad (1)$$

kde

vim – kapitálová vybavenosť práce,

im – investičný majetok,

pr – počet pracovníkov.⁴

Bez primeranej kapitálovej vybavenosti nie je možná tvorba konkurencieschopnej produkcie. Zvyčajne je rast kapitálovej vybavenosti práce spojený s rastom produktivity práce. Vo všeobecnosti platí: *čím vyššia je kapitálová vybavenosť práce, tým vyššia je hodnota potenciálneho HDP.*

Účinnosť fixného kapitálu predstavuje objem HDP indukovaný jednou jednotkou fixného kapitálu. Formálne možno tento vzťah vyjadriť:

$$kuc = hdp / im \quad (2)$$

kde

kuc – účinnosť fixného kapitálu,

hdp – hrubý domáci produkt,

im – investičný majetok.

Čím je vyššia *účinnosť fixného kapitálu*, tým vyššia je konkurencieschopnosť produkcie. Vo všeobecnosti platí, že *účinnosť fixného kapitálu je priamo úmerná hodnote potenciálneho HDP.*

Produktivitou práce sa rozumie objem HDP vytvorený jedným pracovníkom. Formálne možno tento vzťah vyjadriť:

$$pp = hdp / pr \quad (3)$$

kde *pp* predstavuje produktivitu práce, pričom význam ostatných symbolov je analogický ako v predchádzajúcich vzťahoch. Produktivita práce sa väčšinou

⁴ V našom prípade ide o priemerný evidenčný počet zamestnancov vrátane živnostníkov a nimi zamestnaných osôb.

zvykne používať ako súhrnný ukazovateľ efektívnosti výrobného procesu. Vo všeobecnosti platí: *čím vyššia je produktivita práce, tým vyššia je hodnota potenciálneho HDP*.

Výpočet potenciálneho HDP je vo všeobecnosti komplikovaná úloha. Hodnota vypočítaného ukazovateľa závisí od použitých predpokladov a metodológie. Je podmienený aj dostupnosťou dát využiteľných na výpočet. Tieto problémy sú obzvlášť závažné v prípade, ak ide o výpočet na regionálnej úrovni.

V našom prípade sme pri výpočte potenciálneho HDP na úrovni regiónov Slovenska použili dva postupy. Prvý z postupov je použiteľný aj na úrovni podrobnejšieho členenia regiónov, ako je NUTS II. Druhý z postupov je použiteľný iba na úrovni NUTS II.

Prvý postup je odvodený z formúl (1) a (2) a je daný vzťahom :

$$pothdp = vim.kuc.(pr + dnezam) \quad (4)$$

kde *pothdp* vyjadruje potenciálny produkt daný hodnotou potenciálneho HDP v bežných cenách, *dnezam* je disponibilný počet nezamestnaných k 31. 12., význam ostatných symbolov je vymedzený v predchádzajúcom texte.

Použitím vzťahu (4) pre jednotlivé regióny NUTS II dostávame hodnotu potenciálneho HDP na úrovni týchto regiónov. Podiel aktuálneho a takto vypočítaného potenciálneho HDP vyjadrujú ukazovatele, ktoré obsahuje tabuľka 6.

Tabuľka 6

Aktuálny produkt ako percento potenciálneho produktu podľa regiónov (na báze ukazovateľov vzťahu medzi výrobnými faktormi)

Región NUTS II	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Bratislavský	95.5	93.7	94.3	94.7	96.9	97.0
Západné Slovensko	84.2	79.9	80.7	80.5	83.7	84.4
Stredné Slovensko	81.4	77.6	78.2	78.0	79.0	79.9
Východné Slovensko	77.4	73.4	74.4	73.3	74.9	75.7
SR spolu	84.2	80.4	81.2	80.8	82.9	83.6

Poznámka: Podiel aktuálneho HDP na potenciálnom HDP (všetko v bežných cenách). Potenciálny HDP sme vypočítali aplikovaním vzťahu (4) pre jednotlivé regióny.

Druhý postup vychádza z aplikácie produkčných funkcií:⁵

$$\log(blhdp) = 0,607.\log(blpr) + 0,227.\log(blim) \quad (5)$$

(9,55) (4,34)

$$RSQ = 0,917 \quad RHO = -0,31$$

⁵ Kvantifikácia vzťahu sa uskutočnila na ročných časových radoch za obdobie 1996 – 2000; RSQ je index determinácie, RHO je koeficient autokorelácie reziduí a pod odhadnutými parametrami v zátvorkách sú uvedené hodnoty *t*-štatistik; log označuje prirodzený logaritmus príslušnej premennej. Na odhad sme použili jednoduchú metódu najmenších štvorcov.

$$\log(zshdp) = -14,754 + 2,244.\log(zspr) + 0,710.\log(blim + zsim + ssim) \quad (6)$$

(-1,18) (1,36) (2,93)

$$RSQ = 0,878 \quad RHO = -0,38$$

$$\log(sshdp) = -4,106 + 0,873.\log(sspr) + 0,498.\log(blim + ssim) \quad (7)$$

(-1,21) (1,96) (5,40)

$$RSQ = 0,972 \quad RHO = -0,19$$

$$\log(vshdp) = -24,218 + 3,714.\log(vspr) + 0,634.\log(blim + vsim) \quad (8)$$

(-1,15) (1,20) (3,02)

$$RSQ = 0,917 \quad RHO = -0,31$$

kde označenia *bl*, *zs*, *ss* a *vs* pred premennými predstavujú skratky jednotlivých regiónov NUTS II, t. j. Bratislavský región, regióny západné Slovensko, stredné Slovensko a východné Slovensko, pričom samotné premenné (bez označenia regiónov) sme vymedzili v predchádzajúcom texte.

Výpočet potenciálneho produktu za jednotlivé regióny NUTS II sa uskutočňuje tak, že do vzťahov (5) – (8) sa namiesto počtu pracovníkov (*pr*) dosadí počet pracovníkov plus disponibilný počet nezamestnaných k 31. 12, t. j. *pr* + *dnezam*.

Použitím vzťahov (5) – (8) dostávame hodnotu potenciálneho HDP na úrovni jednotlivých regiónov NUTS II. Podiel aktuálneho a takto vypočítaného potenciálneho HDP vyjadrujú ukazovatele, ktoré obsahuje tabuľka 7.

Tabuľka 7

Aktuálny produkt ako percento potenciálneho produktu podľa regiónov
(na báze produkčnej funkcie)

Región NUTS II	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Bratislavský	97.3	96.1	96.5	96.7	98.1	98.2
Západné Slovensko	87.2	83.5	84.2	84.0	85.3	87.5
Stredné Slovensko	91.0	88.9	89.2	89.1	89.5	90.3
Východné Slovensko	77.2	72.8	73.8	72.6	73.4	76.0
SR spolu	87.7	84.5	85.2	84.7	85.6	87.2

Poznámka: Podiel aktuálneho HDP na potenciálnom HDP (všetko v bežných cenách). Potenciálny HDP sme vypočítali na základe použitia rovníc (5) – (8).

Porovnanie potenciálneho HDP vypočítaného použitím rovníc (5) – (8), resp. na základe vzťahu (4) ukazuje, že použitie oboch prístupov prináša dosť podobné výsledky.⁶ Rozdiel medzi príslušnými ukazovateľmi tabuľky 6 a tabuľky 7 sa pohybuje od 0,3 – 12,7 %.

⁶ Keďže na Slovensku doposiaľ neboli známe žiadne výsledky z oblasti určovania potenciálneho produktu regiónov, uvedená skutočnosť má veľký význam. Prispieva k spresneniu predstáv o veľkosti tohto produktu a jeho vývoji v čase.

Z uvedených tabuliek vyplýva, že v skúmanom období sa najviac využil rastový potenciál regiónu Bratislava a najmenej zas región východné Slovensko. Možno konštatovať, že charakter využitia rastového potenciálu regiónov (a tým aj celej SR) mal v období 1998 – 2001 klesajúcu tendenciu. Súviselo to s klesajúcim využitím ľudského potenciálu, ktorý bol daný rastom nezamestnanosti.⁷ V ekonomike prebiehajúce štrukturálne zmeny a rast zamestnanosti mali priaznivý vplyv aj na využitie rastového potenciálu regiónov, ktoré v období 2002 – 2003 začalo rásť.

3. Hlavné oblasti podpory regionálneho rozvoja v programovacom období 2004 – 2006

Hlavné oblasti podpory regionálneho rozvoja na prvé roky členstva Slovenska v EÚ sú vymedzené *Národným rozvojovým plánom* (NRP), ktorý predstavuje strategický dokument uskutočňovania štrukturálnej a regionálnej politiky SR na obdobie 2004 – 2006.⁸ Bol vypracovaný s cieľom zvýšiť konkurencieschopnosť zaostalých regiónov a ich výkonnosť pri rešpektovaní trvalej udržateľnosti so zreteľom na zníženie rozdielu v úrovni HDP na obyvateľa SR v porovnaní s priemerom EÚ. Národný rozvojový plán vymedzuje rámec pomoci EÚ alokovanej prostredníctvom štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu EÚ.

Základným východiskom stratégie definovanej v NRP bola SWOT analýza uskutočnená v zmysle príslušných nariadení Európskeho spoločenstva (ES).⁹ Prostredníctvom nej sa vymedzili hlavné vstupné špecifiká ekonomiky Slovenska na programovacie obdobie 2004 – 2006. Súhrnne ich možno charakterizovať nasledovnými kľúčovými disparitami a hlavnými faktormi rozvoja:¹⁰

Kľúčové disparity

1. Nízka ekonomická výkonnosť regiónov
2. Vysoká nerovnováha medzi ponukou a dopytom po práci
3. Nízka úroveň vybavenosti regiónov fixným kapitálom
4. Štrukturálne problémy podnikového sektora
5. Nedostatočná kvalita fungovania trhu práce

⁷ Priemerná evidovaná miera nezamestnanosti (miera nezamestnanosti podľa Výberového zisťovania pracovných síl) narástla z 13,7 % (12,5 %) v roku 1998 na 18,2 % (19,2 %) v roku 2001.

⁸ Čo vlastne predstavuje skrátené programovacie obdobie v rámci regulárneho programovacieho obdobia EÚ daného rokmi 2000 – 2006.

⁹ Ide najmä o nariadenie ES 1260/1999.

¹⁰ Ich význam spočíva v zabezpečení čo najvyššej adresnosti programového dokumentu prostredníctvom spresňovania smerovania podpory na odstránenie alebo zmiernenie koherentne usporiadaných disparít využitím faktorov rozvoja.

6. Nedostatočná technologická a inovačná úroveň
7. Nedostatočná úroveň dopravnej obsluhy a ekologický dlh
8. Nedostatočné využitie rozvojového potenciálu regiónov
9. Klesajúca kvalita života najmä vidieckeho obyvateľstva
10. Nedostatočná funkčnosť výskumu a vzdelávania

Hlavné faktory rozvoja

1. Stabilné podnikateľské prostredie podporujúce investície
2. Štrukturálne zmeny zvyšujúce súhrnnú produktivitu faktorov
3. Rozvoj malého a stredného podnikania
4. Zlepšenie fungovania trhu práce
5. Zvýšenie adaptability pracovnej sily
6. Modernizácia a rozvoj základnej infraštruktúry
7. Modernizácia vzdelávacieho systému
8. Mobilizácia rozvojového potenciálu regiónov

Bázou na riešenie problémových okruhov vymedzených uvedenými kľúčovými disparitami pri využití identifikovaných hlavných faktorov rozvoja je stratégia,¹¹ ktorá je v podmienkach trvalo udržateľného rastu HDP zameraná na uskutočnenie nasledovných globálnych cieľov:

- a) rast konkurencieschopnosti priemyselnej výroby a služieb,
- b) rast zamestnanosti založenej na kvalifikovanej a flexibilnej pracovnej sile,
- c) budovanie multifunkčného poľnohospodárstva a rozvoj vidieka,
- d) rozvoj infraštruktúry podporujúcej vyvážený regionálny rozvoj.

Realizácia uvedených globálnych cieľov sa v podmienkach NRP zabezpečuje prostredníctvom priorít a opatrení rozpracovaných v rámci príslušných *Sektorových operačných programov (SOP)*.¹²

S Národným rozvojovým plánom sú zosúladené aj ďalšie strategické dokumenty, ktoré na podporu regionálneho rozvoja využívajú intervencie z fondov Európskej únie. Ide o *Jednotný programový dokument (JPD) NUTS II – Bratislava Cieľ 2 a Cieľ 3*,¹³ dokumenty programu *INTERREG IIIA*¹⁴ a *Stratégiu Kohézneho fondu*.¹⁵

¹¹ Koncipovaná v intenciách intervencií zo štrukturálnych fondov EÚ.

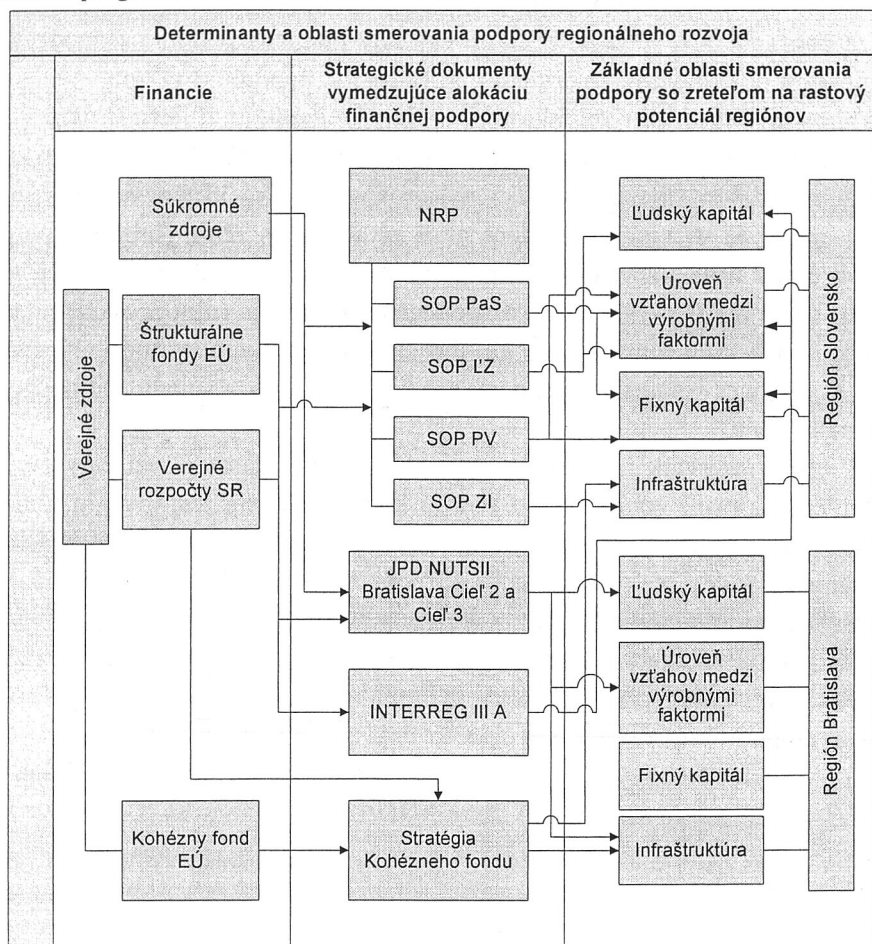
¹² Ide o SOP: *Priemysel a služby (PaS)*, *Ľudské zdroje (ĽZ)*, *Poľnohospodárstvo a vidiecky rozvoj (PV)*, *Základná infraštruktúra (ZI)*. Uvedené SOP sú zamerané na región Slovensko (západné Slovensko + stredné Slovensko + východné Slovensko)

¹³ Programové dokumenty zamerané na región NUTS II Bratislava, ktoré stanovujú svoje priority a opatrenia v súlade s možnosťami podpory z Európskeho fondu pre regionálny rozvoj. Strategickým cieľom dokumentu SPD Cieľ 2 je dosiahnutie takého stavu, aby región poskytoval dostatok pracovných príležitostí a kvalitné prostredie pre život svojich obyvateľov. Strategickým cieľom dokumentu SPD Cieľ 3 je zvýšenie konkurencieschopnosti regiónu prostredníctvom udržateľnosti vysokého ekonomického potenciálu a rozvoja ľudských zdrojov.

Súhrnnú informáciu o základných prvkoch a väzbách systému podpory regionálneho rozvoja z aspektu ich rastového potenciálu znázorňuje schéma na obrázku 2. V zmysle uvedenej schémy determinantmi smerovania podpory regionálneho rozvoja sú financie a strategické dokumenty.

Obrázok 1

Determinanty a oblasti smerovania podpory regionálneho rozvoja so zreteľom na ich rastový potenciál v programovacom období 2004 – 2006

V prípade financií rozhodujúcu úlohu zohrávajú verejné financie EÚ, ktoré v súlade s programovými cieľmi EÚ a príslušnými nariadeniami zabezpečujú financovanie podpory jednotlivých oblastí regionálneho rozvoja. K týmto financiám

¹⁴ Zameraného na podporu rozvoja cezhraničného regiónu. Ide o programy cezhraničnej spolupráce: Poľsko – Slovensko, Slovensko – Česká republika, Ukrajina – Slovensko – Maďarsko a Slovensko – Rakúsko.

¹⁵ Ide o rozvoj „veľkej“ dopravnej a environmentálnej infraštruktúry.

sa pridružujú národné financie pochádzajúce z verejných a zo súkromných zdrojov, ktorých úloha spočíva v zabezpečovaní kofinancovania. Miera kofinancovania¹⁶ závisí pritom od typu prijímateľa pomoci (verejná správa, nezisková organizácia, podnikateľský subjekt) a od oblasti intervencie.¹⁷

Strategické dokumenty prostredníctvom priorít a opatrení vymedzujú jednotlivé oblasti finančnej podpory. Určenie týchto priorít a opatrení je dané potrebami realizácie strategických cieľov, ktorých identifikácia vychádza z národných špecifik a zohľadňuje programové ciele EÚ.

Z pohľadu rastového potenciálu regiónov finančná podpora vymedzená strategickými dokumentmi smeruje do: a) ľudského kapitálu; b) ovplyvnenia úrovne vzťahov medzi výrobnými faktormi; c) fixného kapitálu; d) infraštruktúry.

Cieľom intervencií smerujúcich do ľudského kapitálu je predovšetkým zvyšovanie vzdelanostnej a kvalifikačnej úrovne a rozvoj kľúčových zručností ponuky práce na vytvorenie predpokladov na lepšie využitie ľudského potenciálu regiónov na trhu práce. Prispievať k tomu by mala aj podpora zamestnateľnosti osôb, ktoré majú zvýšené riziko sociálneho vylúčenia (dlhodobo nezamestnané osoby, príslušníci rómskej etnickej menšiny, zdravotne postihnutí občania atď.), ako aj podpora rovnosti príležitostí pre ženy a mužov a súladu rodinného a pracovného života.

Cieľom intervencií smerujúcich do ovplyvnenia úrovne vzťahov medzi výrobnými faktormi vzhľadom na tvorbu HDP je hlavne zlepšovanie fungovania trhu práce,¹⁸ podpora rastu konkurencieschopnosti v priemysle a službách,¹⁹ budovanie základov pre multifunkčné poľnohospodárstvo a podpora aktivít súvisiacich s rozvojom vidieka.²⁰

Cieľom intervencií smerujúcich do fixného kapitálu je predovšetkým podpora investícií do: priemyselnej produkcie,²¹ rozvoja cestovného ruchu, poľnohospodárskych podnikov a renovácie obcí.²²

¹⁶ Pohybujúca sa od 5 % do 35 %.

¹⁷ V období 2004 – 2006 ide o: Cieľ 1 – stimulácia rozvoja a štrukturálnych zmien v zaostávajúcich regiónoch; Cieľ 2 – podpora rozvoja regiónov, ktoré čelia štrukturálnym problémom a Cieľ 3 – rozvoj ľudských zdrojov a trhu práce na celom území.

¹⁸ Prostredníctvom rozvoja služieb trhu práce podporujúcich zamestnanosť.

¹⁹ Najmä prostredníctvom prepojenia znalostného potenciálu s potrebou podnikateľskej praxe, so zvyšovaním účinnosti použitia energetických zdrojov a lepším využitím prírodného a kultúrno-historického potenciálu na rozvoj cestovného ruchu.

²⁰ Predovšetkým prostredníctvom zlepšenia spracovania a predajnosti poľnohospodárskych produktov, diverzifikáciou poľnohospodárskych činností, obnovou poľnohospodárskeho výrobného potenciálu poškodeného prírodnými pohromami, rozvojom obcí a zachovaním dedičstva vidieka.

²¹ Hlavne rozšírením a modernizáciou existujúcich priemyselných odvetví.

²² Najmä modernizáciou a obstaraním technologických vybavení, výstavbou a rekonštrukciou skladovacích kapacít a rekonštrukciou objektov zvyšujúcich návštevnosť regiónu.

Cieľom intervencií smerujúcich do infraštruktúry je modernizácia a rozvoj dopravnej infraštruktúry,²³ zlepšenie stavu environmentálnej infraštruktúry²⁴ a budovanie a rozvoj lokálnej infraštruktúry.²⁵ Kľúčová úloha v tejto oblasti pripadá podpore dopravnej a environmentálnej infraštruktúry, ktorá napomáha dosiahnutie štandardov stanovených príslušnými smernicami ES,²⁶ a tak prispeje k zlepšeniu medzinárodnej pozície Slovenska a jeho regiónov v oblasti vybavenosti infraštruktúrou.

Celkove možno konštatovať, že podpora regionálneho rozvoja po vstupe Slovenskej republiky do EÚ je zamierená tak na rozvoj, ako aj lepšie využitie rastového potenciálu regiónov. V oblasti rozvoja ide predovšetkým o zvýšenie kvalitatívnych parametrov ľudského kapitálu, tvorbu nového a zvýšenie technicko-ekonomických parametrov existujúceho fixného kapitálu a zlepšenie vybavenosti regiónov infraštruktúrou. V oblasti lepšieho využitia rastového potenciálu ide najmä o zlepšenie úrovne vzťahov medzi výrobnými faktormi vzhľadom na tvorbu HDP v regiónoch.

Uvedená podpora sa v plnej miere dotýka troch regiónov: západné, stredné a východné Slovensko. V prípade regiónu Bratislava ide o podstatne menší rozsah podpory než v ostatných regiónoch. Týka sa to obzvlášť podpory smerujúcej do infraštruktúry a fixného kapitálu.

4. Očakávané výsledky

V súlade so strategickými dokumentmi vymedzujúcimi alokáciu finančnej podpory a ich ex ante hodnotením je reálne očakávať, že ku koncu programovacieho obdobia 2004 – 2006 sa bude nielen lepšie využívať rastový potenciál regiónov Slovenska, ale dôjde aj k jeho ďalšiemu rozvoju.

Z pohľadu lepšieho využitia rastového potenciálu možno očakávať, že podiel aktuálneho HDP na potenciálnom HDP bude rásť. Dá sa kalkulovať s tým, že tento nárast bude vyšší za región Slovensko než za región Bratislava.

²³ So zameraním na zlepšenie dopravnej dostupnosti a obslužnosti zaostávajúcich regiónov.

²⁴ Zamerané na dobudovanie environmentálnej infraštruktúry na zabezpečenie zdravia obyvateľstva a zachovanie, ochranu a obnovu prírodného prostredia.

²⁵ Realizované prostredníctvom rekonštrukcie a výstavby objektov, zvýšenia ich štandardu a obnovy ich zariadení v oblasti školstva, zdravotníctva, sociálnych služieb a kultúry, ako aj prostredníctvom rozvoja informačnej spoločnosti.

²⁶ Ide o projekty nad 10 mil. EUR, ktoré v rámci Kohézneho fondu sú zamerané na: • veľkú environmentálnu infraštruktúru slúžiacu na zachovanie ochrany a zlepšenia kvality životného prostredia so zreteľom na vodu, ochranu ovzdušia a odpadové hospodárstvo • dopravnú infraštruktúru zabezpečujúcu napojenie Slovenska na európsku sieť najmä v oblasti cestnej, železničnej a kombinovanej dopravy.

Je reálne očakávať, že za región Slovensko podiel aktuálneho HDP na potenciálnom HDP bude v roku 2006 o viac než dva percentuálne body vyšší než v roku 2003.

Očakáva sa, že využitie ľudského kapitálu regiónov sa zlepší. Prejaví sa to hlavne v raste zamestnanosti. Povedie to k zmierneniu nerovnováhy medzi ponukou a dopytom po práci, čo sa odrazí aj v znížení miery nezamestnanosti. Napriek tomuto zníženiu však bude miera nezamestnanosti za región Slovensko ešte stále vysoká. Región Bratislava si aj v roku 2006 zachová najvyššiu mieru ekonomickej aktivity obyvateľstva.

V nadväznosti na očakávané pokračovanie hospodárskeho rastu možno predpokladať aj nárast v oblasti fixného kapitálu alokovaného v regiónoch, prejavom čoho bude najmä zvýšenie kapitálovej vybavenosti regiónov. Dá sa pri tom rátať s tým, že účinnosť fixného kapitálu bude postupne umocňovaná prebiehajúcimi štrukturálnymi zmenami a efektmi, ktoré prinesie budovanie základnej infraštruktúry. Región Bratislava si aj v roku 2006 zachová svoju vedúcu pozíciu v oblasti kapitálovej vybavenosti.

Súhrnnou charakteristikou formovania úrovne vzťahov medzi výrobnými faktormi vo vzťahu k tvorbe HDP v regiónoch bude *rast produktivity práce*. Je reálne kalkulovať s tým, že hodnota tohto ukazovateľa za región Slovensko bude rásť rýchlejšie než za región Bratislava a že v roku 2006 bude hodnota produktivity práce vypočítanej na báze bežných cien o viac než 16 % prekračovať hodnotu tohto ukazovateľa dosahovanú v roku 2003.

Záver

Podpora regionálneho rozvoja využívajúca intervencie z fondov Európskej únie neznamená iba pozitívny vplyv na zvýšenie dynamiky hospodárskeho rastu, tvorby nových pracovných miest a zvýšenie konkurencieschopnosti v období 2004 – 2006, ale aj prelom v spôsobe realizácie hospodárskej politiky, ktorá v doterajšej histórii Slovenska je prvýkrát komplexne založená na princípoch strategického plánovania.

Smerovanie uvedených intervencií do rastového potenciálu regiónov je determinované tak snahou o riešenie problémov súčasného stavu, ako aj snahou o vytvorenie lepších predpokladov na ďalší rozvoj. Povedie to jednak k lepšiemu využitiu rastového potenciálu regiónov v prebiehajúcim programovacom období, jednak k vytvoreniu výhodnejších predpokladov (hlavne prostredníctvom zvýšenia kvantitatívnych a kvalitatívnych parametrov základných zložiek rastového potenciálu regiónov) na ďalší rozvoj regiónov Slovenska v nastávajúcim programovacom období 2007 – 2013.

Literatúra

- [1] BALÁŽ, V.: Trendy v regionálnom vývoji SR: ekonomická teória a prax. Ekonomický časopis/Journal of Economics, 52, 2004, č. 7, s. 783 – 800.
- [2] GAŠPARÍKOVÁ, J. – BUČEK, M. – REHÁK, Š.: Small and Medium Enterprises and Their Role in Regional Development (Case Bratislava). Ekonomický časopis/Journal of Economics, 51, 2004, č. 1, s. 50 – 72.
- [3] KÁRÁSZ, P. – KÁRÁSZ, P. ml. – PALA, R.: Development Possibilities of Regions of the Slovak Republic. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung 2000.
- [4] KLUVÁNKOVÁ-ORAVSKÁ, T.: Structural Funds – the Challenge for Sustainable Development and Regional Disparity in the Slovak Republic. Innovations. The European Journal of Social Sciences, 17, 2004, č. 1, s. 61 – 73.
- [5] Národný rozvojový plán. Bratislava: Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja 2003.
- [6] PAUHOFOVÁ, I.: Špecifiká rozvoja zónovaného vidieckeho regiónu. Ekonomický časopis/Journal of Economics, 52, 2004, č. 7, s. 835 – 851.
- [7] ZAJAC, Š.: Niektoré problémy vplyvu inovácií na zamestnanosť. Ekonomický časopis/Journal of Economics, 52, 2004, č. 1, s. 74 – 90.